

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розкрито особливості художньо-естетичного виховання як універсального засобу особистісного розвитку школярів на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів. Проаналізовано вплив театрального мистецтва на формування особистості молодшого школяра.

Ключові слова: молодший школяр, художньо-естетичне виховання, мистецтво, театр, гра.

Mulyar N. Educating children of primary school age means theater arts. *The peculiarities of the feature-aesthetic education as an universal mean of the personality's development of schoolchildren on the basis of the exposure of the individual capabilities, many-sided aesthetic necessities and interests are exposed in the article. The influence of the theatrical art on the personality's forming of the junior pupil is analyzed.*

Key words: junior pupil, feature-aesthetic education, art, theatre, game.

Постановка проблеми. Глобалізація як провідна ознака сучасності та соціокультурні процеси в Україні, що формуються на ґрунті багатовікових вітчизняних традицій, зумовлюють необхідність переосмислення концептуальних засад художньо-естетичного виховання молодших школярів. Нові тенденції розвитку культури інформаційного суспільства, пов'язані з глобальним поширенням мас-медіа, не можуть не впливати на систему освіти та виховання, яка в усі часи гнучко реагувала на соціокультурні умови і потреби. Естетичне ставлення школярів до світу, до різних видів мистецтва формується переважно під впливом стихійних факторів соціального оточення, зокрема засобів масової інформації, особливо телебачення, комп'ютер. Технічні засоби створили таку сферу віртуального спілкування людини з художньою культурою, яка для багатьох стала манією. Психологи вважають, що у світі понад одинадцять мільйонів страждає «комп'ютерною хворобою». Багатьох комп'ютер, а саме – Інтернет, затягує у свої тенета настільки, що «віртуал» перестає помічати реальну дійсність. Інтимний діалог з комп'ютером викликає «інтернетзалежність», що шкодить здоров'ю і навіть заважає нормальному розвитку особистості.

На думку А. Кончаловського, через згубну роль мас-медіа сучасне мистецтво втратило притаманне творчості суб'єктивізм оцінки реаль-

ності. Самобутність сама по собі не є необхідністю. Внаслідок цього принципом мистецтва стає цитування, самоповторення, множення, а відтак втрата потреби глибоко індивідуального самовираження.

Певну уніфікацію, характерну для світового мистецтва, зумовлюють і прискорені темпи життя, а одночасно з ними – прискорені процеси творення і художнього сприйняття. Від митця вимагається швидкий виклад матеріалу, оскільки реципієнт націлений на одержання короткої інформації в лаконічних образах.

Звідси й постає проблема залучення учнів, зокрема молодшого шкільного віку до театрального мистецтва.

Аналіз останніх досліджень. На просвітницькій ролі театрального мистецтва, його здатності облагороджувати смаки, розвивати моральні, патріотичні почуття вказували І. Франко, Б. Грінченко, М. Вороний, О. Кисіль та ін. Великого значення театральній грі дітей надавала С. Русова. Вона радила використовувати її як для кращого засвоєння знань з окремих предметів, так і для загального емоційно-естетичного розвитку.

Ряд дослідників театрального мистецтва підкреслюють, що заняття мистецтвом, зокрема театральною діяльністю є важливим засобом естетичного виховання та соціалізації особистості. Особливого значення дитячому театру як засобу залучення особистості до естетичних цінностей надавали Я. Коменський, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Проблему естетичного виховання школярів розглядають в своїх працях А. Капська, О. Комаровська, М. Левченко, Л. Масол, Н. Миропольська, А. Єршова, В. Ширяєв, Є. Сазанов, Л. Чуриліна, А. Щербо та ін. Психологічний контекст як фактор умов естетичного виховання дозволяє визначити детермінанти художнього розвитку особистості розкрили Л. Виготський, І. Зязюн, О. Васильєв, Н. Крилова, М. Овсянников, Ю. Станішевський, В. Чепелев. При комплексному дослідженні проблеми виховання засобами театру важливими є наукові праці Н. Корнієнка, А. Луначарського, К. Станіславського, А. Брянцева.

Мета статті полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні художньо-естетичного виховання засобами театрального мистецтва та виявлення змісту, форм і методів організації виховної роботи з метою формування естетичних цінностей в учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Дисципліни художньо-естетичного циклу на сьогодні посідають занадто скромне місце в загальноосвітніх навчальних закладах. Тому шкільна освіта у відриві від позаурочної та позашкільної виховної роботи об'єктивно не може реалізувати необхідний комплекс культуротворчих функцій, притаманних мистецтву.

Сьогодні набуває все більшого визнання розуміння того, що реальність світу створюється багатьма голосами культур із власними дискур-

сами. Для нового імовірнісного стилю мислення характерне прийняття культурної різноманітності, «консенсусної або соціальної раціональності», яка виникає в результаті обговорення різноманітних ідей, альтернативних суджень, варіативних перспектив. Мистецька спадщина, акумулюючи емоційно-естетичний досвід поколінь, втілює і передає ціннісне ставлення до світу крізь призму етнонаціональної специфіки, тому вона є ефективним засобом виховання моральності, патріотичних почуттів, громадянської позиції.

Цінності мистецтва важливі також з огляду на сучасне існування дітей і молоді в полікультурному просторі. Завдяки універсальності художньо-образної мови, вони передають зрозумілу для різних народів смислову інформацію, дають змогу особистості вступати в невербальний діалог з різними культурами минулого і сучасності, розуміти інших і розширювати таким чином свій власний духовний світ, його унікальність і самотність.

Отже, сучасні загальноосвітні школи та позашкільні навчальні заклади мають стати осередками виховання справжньої духовності, плекання творчої особистості, виховання людини, що характеризується високою емоційно-естетичною культурою.

Мистецтво має унікальні можливості впливу на людину, тому художньо-естетичне виховання потрібно розглядати не лише як процес набуття художніх знань і вмінь, а, насамперед, як універсальний засіб особистісного розвитку школярів на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів. Мета художньо-естетичного виховання полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні.

Загальна мета конкретизується в основних завданнях, що інтегрують навчальні, виховні й розвиваючі аспекти:

- збагачення емоційно-естетичного досвіду, формування культури почуттів, розвиток загальних та художніх здібностей, художньо-образного мислення, універсальних якостей творчої особистості;

- виховання в учнів естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, світоглядних уявлень і ціннісних художніх орієнтацій, розуміння учнями зв'язків мистецтва з природним і предметним середовищем, життєдіяльністю людини, зокрема сучасною технікою, засобами масової інформації;

– виховання здатності сприймати та інтерпретувати художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки;

– розширення і збагачення художньо-естетичного досвіду, опанування художніми вміннями та навичками в практичній діяльності, формування художньої компетентності – здатності керуватися набутими художніми знаннями та вміннями, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями;

– формування системи знань та уявлень про сутність, види та жанри мистецтва, особливості художньо-образної мови мистецтв – музичного, візуального, хореографічного, театрального, екранного;

– виховання художніх інтересів, смаків, морально-естетичних ідеалів, потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку, формування навичок художньої самоосвіти та самовиховання [14, 7].

Сучасні дослідники наголошують на вагомій ролі театрального мистецтва, його образної системи в актуалізації як у глядачів, так і у виконавців цінностей людського життя і духу. Автори посібника «Краса педагогічної дії» стверджують: «Якщо врахувати, що театральна дія відбувається у безперервному потоці людського мовлення і живих сценічних рухів, жестів, міміки, якщо взяти до уваги властиву театрові безпосередність емоційно-чуттєвого впливу акторської гри, то стане очевидно і цілком зрозуміло та надзвичайна сила ідейно-художнього впливу, яким володіє театр» [4, 113].

В процесі залучення дітей молодшого шкільного віку до театального мистецтва слід враховувати ряд психологічних особливостей даного віку. За твердженням психологів, діти 6-9 років характеризуються збудженістю і нерівноваженістю. Це утруднює вироблення стійкого зосередження, тобто довготривалої та сконцентрованої уваги. Тому першокласників не варто водити на великі за об'ємом театральні вистави.

Багато педагогів задумувалися над питанням: Якою повинна бути перша зустріч дитини з театром? А.Луначарський ставив як важливу педагогічну проблему питання правильного внесення художніх вражень, а звідси і радості, яку дарує мистецтво, в життя дитини. К. Станіславський відмічав, що з тією ж силою, з якою театр впливає на глядача, облагороджуючи його, він може принижувати і псувати смаки, і закликав пам'ятати про дітей, які гостро і на все життя сприймають перші сценічні враження.

Продумане і послідовне накопичення художніх вражень – основа естетичного виховання засобами театрального мистецтва. В початкових класах колективні перегляди є, по суті, основною формою залучення до театру, відбір вистав проводить сам вчитель. Першочерговий етап залучення до театру пов'язаний переважно з виставами-казками. Враховується інтерес молодших школярів до цього жанру, значення казки в ідейно-моральному і естетичному вихованні дітей. Казка в театрі, за словами А. Брянцева, є своєрідною дитячою класикою.

Синтетичність театрального мистецтва, злиття в ньому виражальних засобів ряду мистецтв, ставить перед дитиною складні завдання. Одночасно потрібно слідкувати за розвитком дії, запам'ятовувати дійових осіб, роздивлятися декорації, слухати мову і музику. Ось чому є побоювання, що дитина може пропустити щось важливе, не встигне охопити явище в цілому, відділити головне від другорядного. Невеликий життєвий досвід дітей молодшого шкільного віку викликає особливу увагу до проблеми розуміння вистави. Саме тому, досвід мистецтва не повинен випереджати життєвий досвід дитини.

Враховуючи імпульсивність шестирічних учнів, непоступливість одноліткам, І. Толмачова радить надавати дитині можливості для виявлення її кращих якостей, демонструючи їй зразки позитивного поведіння у процесі гри [12, 10].

Провідною діяльністю молодшого школяра є навчання, але гра, як одна з форм естетичного виховання, є важливим чинником формування образного мислення і становлення особистості дитини через входження ним у взаємостосунки з оточуючими і набуттям соціального досвіду. Особливе місце серед форм театральної діяльності займають театралізовані ігри, які відкривають простір для участі дітей у різних видах самостійної художньої діяльності, сприяють розкриттю і розвитку їхніх художньо-творчих здібностей, збагаченню мистецьких знань, виробленню естетичного смаку тощо.

Театралізована гра відтворює типові дії певного персонажа. Це не тільки виключно наслідування та імітація, але й вільна творча побудова, яка спирається на вихідні уявлення дитини про поведінку. В грі добровільно у дитини виникає бажання за власною ініціативою підкорятися різним вимогам. Вона озброює вихованця способами активного відтворення моделювання за допомогою зовнішніх, предметних дій такого змісту, якими в інших умовах не має можливості по-справжньому оволодіти.

Театралізовані ігри охоплюють:

– дії дітей з ляльковими персонажами або дії за ролями;

- літературну діяльність (вибір теми, складання, інсценування своїх творів тощо);
- образотворчу діяльність (одяг персонажів, малювання декорацій, виготовлення атрибутів);
- музичну діяльність (виконання пісеньок, інсценування музичних творів тощо) [1, 56].

Кожна складова частина дитячої художньої діяльності має свої виражальні засоби і відповідні можливості для самовираження особистості, а в комплексі вони створюють театралізовану гру. До театралізованих ігор належать ігри-драматизації, ігри на теми літературних творів та сюжетно-рольові ігри.

Ігри-драматизації полягають у зображенні, розігруванні в особах літературних творів зі збереженням послідовності епізодів. Сюжет гри, послідовність подій, ролі, вчинки, мова героїв визначаються текстом літературного твору. Гра-драматизація відбувається за задалегідь заданим сюжетом і передбачає ролі, регламентовані межами авторського тексту. Дітям необхідно дослівно запам'ятати текст, усвідомити перебіг подій, образи героїв казки чи оповідання і зобразити їх саме такими, якими вони є у творі. Літературний твір своїм змістом визначає, які дії необхідно виконувати, однак він не містить вказівок щодо способів їх утілення (рухів, міміки, інтонації). Така гра є значно складнішою для дітей, порівняно з тією, в якій унаслідуються побачене в житті. Вона допомагає усвідомити ідею твору, його художню цінність, вчить дітей виражати свої почуття, сприяє розвитку пам'яті, мовлення, вияву самостійності, творчості в добір зображувальних і виражальних засобів для створення образів.

Гра-драматизація потребує від дітей таких творчих здібностей: естетичного слуху, а також виразного мовлення дитини; здатності швидко сприймати і усвідомлювати зміст літературного твору; вміння зберігати жвавість вражень, передавати їх при створенні образу героя в грі, виражати до нього свої ставлення і почуття, що виникли на цій основі, користуючись при цьому мовою, рухами, мімікою [5, 19].

Не менш важливою для розвитку естетичних почуттів в учнів молодшого шкільного віку є *гра на тему літературного твору*. Діти молодшого шкільного віку відносно легко втілюють у грі сюжет літературного твору. Окремі герої настільки припадають їм до душі, що діти називають себе їхніми іменами, орієнтуються на їхню поведінку. Ігри на теми літературних творів менше прив'язані до сюжету і композиції конкретного твору, ніж ігри-драматизації. Вони можуть поєднувати події з різних літературних джерел, довільно інтерпретувати їх зміст, передбачати нових героїв.

Сюжетно-ролева гра, або як її ще називають творча – образна гра за певним задумом дітей, який розкривається через відповідні події (сюжет, фабула) і розігрування ролей. Такі ігри пов'язані зі сферою людської діяльності й людських стосунків, оскільки своїм змістом вони відтворюють саме цей аспект дійсності. Вдаючись до них, діти намагаються по-своєму відтворити дії, взаємини дорослих, створюючи спеціальні ігрові ситуації. Дитина, вибираючи певну роль, має і відповідний цій ролі образ. З цього образу витікають і ігрові дії дитини. Через образи і дії діти вчаться виражати свої відчуття і емоції [5, 16].

Висновки. Отже, театральна творчість школярів має значний потенціал для їхнього розвитку. Участь дітей у будь-якій театральній постановці примушує їх творчо думати, аналізувати, давати оцінку дійовій особі, партнеру, собі, тобто бути постійно в процесі пізнання, відкривати нове в собі і в навколишньому світі. Театральне мистецтво формує в дітей цілісний погляд на світ, створює можливість не лише для естетичного сприйняття, естетичного оцінювання, але, насамперед, естетичної діяльності, що формує творця, активну, ініціативну особистість. У процесі театральної творчості здійснюється не лише активне залучення школярів до естетичних, але й до моральних, світоглядних, пізнавальних цінностей.

Вчителю слід зробити рішучий крок назустріч мистецтву, зокрема театральному, як надійному союзникові у важливій справі виховання молодших школярів. В освітніх закладах кожен педагог має усвідомити, що без дитячого театру виховний процес є досить буденним і менш цікавим. В освітніх закладах має насамперед утвердитися думка, що театральна творчість – це не формування майбутнього артиста, не дитяча розвага, а важливий навчально-виховний засіб особистісного розвитку школярів на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аболина Т. Эстетическое воспитание в школе / Т. Аболина, Н. Миропольская. – К. : Вис.шк. Изд.при Киев.гос.у-те, 1987. – 93 с.
2. Абрамян В. Театральна педагогіка / В. Абрамян. – К. : Лібра, 1996. – 224 с.
3. Дубіна Л. Викладання мистецьких дисциплін з елементами театральної педагогіки / Л. Дубіна // Мистецтво та освіта. – 2001. – №4. – С. 25–38.
4. Зязюн І. Краса педагогічної дії : навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів / І. Зязюн, Г. Сагач. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
5. Михайлова А. Театр в эстетическом воспитании младших школьников : пособие для учителей мл.кл. / А. Михайлова. – М. : Просвещение, 1995. – 128 с.

6. Нравственно-эстетическое воспитание школьников средствами театрального искусства : сб. науч. трудов / [ред. кол.: Ю.И. Рубина и др.]. – М. : Педагогика, 1984. – 104с.
7. Педагогічна майстерність : підручник / І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос та ін. / [за ред. І.А. Зязюна]. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.
8. Петров Ю. Виховання творчістю : культурно-естетичні аспекти розвитку особи / Ю. Петров. – К. : «Знання», 1986. – 48 с.
9. Театр у школі : зб. п'єс для дітей. – К. : Мистецтво, 1992. – 204 с.
10. Театральна діяльність як умова розвитку творчої особистості // Технології соціально-педагогічної роботи : навчальний посібник / [за заг. ред. А.Й. Капської]. – К., 2000. – 338с.
11. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – К., 2006. – Вип. 9. – 440 с.
12. Толмачова І. Особливості організації навчального співробітництва у 1 класі / І. Толмачова // Початкова школа. – 2003. – № 12. – С. 7–11.
13. Уроки художньо-естетичного циклу в школі : навчання і виховання : навчальний посібник / Н. Миропольська, С. Ничкало, В. Рагозіна, Л. Хлебникова, В. Шахрай. – Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2006. – 240 с.
14. Художня культура: підручник для загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний рівень) [Текст] / Л. Масол, Н. Миропольська, О. Гайдамака // Шкільний світ : Всеукраїнська газета для вчителів. – 2010. – № 34. – С. 7–26.

УДК 7.083.1(100)“19”

*Ярослав Олексів,
м. Львів*

ЖАНРОВІ МОДИФІКАЦІЇ СЮЇТИ ТА ПАРТИТИ В МУЗИЧНОМУ ПРОСТОРИ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття розглядає специфіку жанрів сюїти і партити в баянній музиці України, особливості їхньої модифікації, способів комунікування минулого і сучасного пластів. В ній здійснено хронологічну періодизацію еволюції сюїтного та партитного циклів із зазначенням характерних особливостей функціонування жанрів на кожній конкретній фазі розвитку. Виокремлено субжанрові категорії та стильові орієнтири.

Ключові слова: українська творчість для баяна, сюїтні та партитні цикли, стильові орієнтири та жанрові моделі.

***Oleksiv Y. Modification and genre suite partita in musical space XX century.** Article examines the specific genres Suite and Partita in Ukraine commonplace music, especially their modifications, modes of communication layers of past and present. It made chronological periods of evolution cycles Suite and Partita specifying*